

1. Louis de Morée was tussen 1912 en 1923 staftrumpetter van het 4. Regiment Huzaren.
(foto rond 1912. Bron: Michael de Morée van Lierde)

Ludovicus Franciscus de Morée (1882-1966)

door

John Smit

Inleiding

Ludovicus Franciscus (Louis) de Morée was de vierde kapelmeester die bij het muziekkorps van het 6. Regiment Infanterie (6. R.I.), in de volksmond nog altijd bekend als 'Het Zesde', werkzaam was.¹ Wie was deze Louis de Morée en wat was zijn inbreng in het Brabantse, en in het bijzonder Bredase culturele leven? Kwam hij eigenlijk wel uit Brabant, en was het toevallig dat hij kapelmeester van 'Het Zesde' werd? Breda kent zijn eigen 'volkslied', *De Bredasche mars*. Bekend is dat De Morée de muziek componeerde en dat de Bredase bierbrouwer Tony Smits van Waesberghe de tekst bij de mars verzorgde. Heeft deze mars wellicht invloed gehad op de popularisering van de militaire muziek in de Baronie? Iedere Bredanaar kan het lied waarschijnlijk uit volle borst meezingen, maar de ontstaansgeschiedenis van dit lied is minder bekend. Een enkeling kent de naam van de componist. In deze bijdrage kunnen we zijn carrière volgen en ontdekken dat hij meer was dan de componist van dat ene bekende lied.

Louis kwam op 18 augustus 1882 als jongste van zes kinderen uit het gezin van Gerardus de Morée en Dirkje Marina van Dam ter wereld. Op zestienjarige leeftijd vertrok Louis van zijn geboorteplaats Gouda naar Leiden, waar hij als élève (leerling-)muzikant toetrad tot het stafmuziekkorps van het 4. R.I.² Een élève was geen stafmuzikant, maar werd als leerling toegevoegd aan de bezetting. Hij kreeg soldij die gelijkstond aan die van soldaat, en werd in het stamboek toegevoegd als tamboer.³ In dit boek werden alle gegevens van de militair, zoals lichaamsbouw, kleur van ogen en lengte opgenomen.⁴ Maar ook de carrière werd hierin beschreven. Bevorderingen, ontvangen onderscheidingen en ook straffen die werden opgelegd vinden we daarin terug. Ongebruikelijk was het zeker niet dat jongens van die leeftijd werden opgenomen in een muziekkorps van de infanterie. Dit systeem ging nog tot rond 1980 door, toen de élèves definitief uit de muziekkorpsen verdwenen. De samenstelling van een muziekkorps bestond vanaf zijn oprichting in 1875 uit achttien muzikanten, inclusief de kapelmeester. Verder werden alle korpsen behalve met de élève-muzikanten, ook aangevuld met geëmployeerden. Deze geëmployeerden kwamen niet voor in het stamboek, maar werden apart ingehuurd. Geëmployeerden stonden als groep op de rol van de staf zonder toevoeging van hun naam. Ook zij ontvingen een honorarium van soldaat. Zo kwam het totaal van een muziekkorps uit op plusminus veertig muzikanten. Om te zorgen dat de muzikanten voldoende inkomen hadden waarvan ze konden leven, voerden de muziekkorpsen tientallen concerten per jaar uit. Uiteraard tegen betaling.

Waarschijnlijk trok Louis in bij zijn oudste zus F.S.M. de Morée, die in 1898 huwde met de in Leiden woonachtige kleermaker J.P. Mazurel. De Morée werd in het muziekkorps opgeleid tot fluitist, maar bekwaamde zich tevens in het pianospel en harmonieeler. Niet bekend is of hij vóór zijn aanstelling al een instrument bespeelde. Fluitles bij de stafmuziek kreeg hij in ieder geval van C.J. Noest, die als stafmuzikant werkzaam was in het muziekkorps. Muziektheorie werd verzorgd door kapelmeester W.H. van Erp. Lang zou Louis niet in Leiden blijven, hij vertrok al na twee jaar naar 's-Hertogenbosch, waar hij solofluitist werd van het stafmuziekkorps 2. R.I. Hij werd direct bevorderd tot stafmuzikant, een duidelijke promotie en navenante verbetering in zijn rechtspositie. Hier verdiepte de jonge Louis zich verder bij de Bossche componist Th. P. van Wamel in harmonieeler en compositie.⁵ Van Wamel was dirigent van 'Leo's mannenkoor' in 's-Hertogenbosch en de 's-Hertogenbossche Operette-Vereeniging M.Z.B. Tevens was hij redacteur van het dagblad *Het huisgezin*. Van Wamel componeerde voornamelijk vocale muziek, het genre waarin ook De Morée zijn eerste stappen op compositorisch gebied zette. Onder leiding van kapelmeester Bernard Rehl van het 2. R.I. leerde De Morée dirigeren en instrumenteren.

| Karakter-humorist

Louis de Morée kwam in eerste instantie echter niet als muzikant of componist in het nieuws, maar vanaf 1903 trad hij op de voorgrond als komiek. In deze periode kwam hij steeds vaker in de belangstelling als 'standup comedian' ter opluistering van feesten.⁶ De organisatie van zo'n feestavond in Oss wist wie ze in huis haalde, De Morée won eerder al prijzen tijdens voordrachtwedstrijden in Oss en Nijmegen. In stukken als 'Dat hebben wij', 'Mijn vaders les', of 'Een chique vent', toonde hij welk talent hij als komiek bezat.⁷ Zijn mimiek, beschaafde uitspraak en zang, stelden hem volgens de *Provinciale Noordbrabantse en 's-Hertogenbossche courant* vooraan in de rij van Nederlandse komieken. Dat dit geen overdreven veronderstelling was, bewees De Morée op 25 december van datzelfde jaar, door in Dordrecht een eerste prijs te halen in Nederlandse taal bij de *Nationale wedstrijd in voordragen*.⁸ Er waren vijftien deelnemers en De Morée won er een verguld-zilveren medaille.⁹ Een paar dagen later trad hij alweer op met een avondvullend programma in Schijndel.¹⁰ Een bewonderaar die hem al vaker aan het werk had gezien noemde hem een 'beschaafde, gezellige humorist'.¹¹ Tijdens een concert in Oss dat gegeven werd door de plaatselijke harmonie en onder leiding stond van A. Thewissen, trad De Morée op met zijn komische voordrachten.¹² Dat ging gewoon tussen de muziekstukken door. Ook binnen militaire kring, zoals bij de R.K. Militairen-Vereeniging, trad hij op, meestal samen met andere muzikanten van het muziekkorps 2. R.I. De Morée was bovendien lid van de 's-Hertogenbossche Operettevereniging M.Z.B., die onder leiding stond van zijn hierboven reeds genoemde leraar Van Wamel.

In 1904 begon De Morée ook voorzichtig met dirigeren. Onderofficieren van het regiment richtten in december 1904 een muziek- en zangvereniging op, waarover hij de leiding kreeg.¹³ De Zang- en Toneel-vereeniging 'De Geest des Tijds' begon op zondag 14 januari 1906 haar eerste uitvoering in het Casino met het *Oud Wilhelmus* van Marnix van St. Aldegonde.¹⁴ Ook als pianist waagde De Morée zich op het podium, waar hij niet alleen het koor ondersteunde, maar ook als begeleider optrad.

Tijdens de eerste vijf jaren dat de Operettevereniging bestond, was De Morée van voordrachtskunstenaar, commissaris van de regelings-commissie geworden voor een te houden nationale wedstrijd van komische voordrachten.¹⁵ Voorzitter van de jury was kapelmeester van het 2. R.I. Bernard Rehl, die met zijn muziekkorps tussen de verschillende voordrachten de muzikale omlijsting verzorgde. Voorafgaand aan de wedstrijd werd het programma geopend met de mars *M.Z.B.* van De Morée.

In het voorjaar van 1907 nam De Morée de directie op zich van de fanfare 'Sempre Crescendo' te Kerkdriel. Bij zijn eerste concert stond er al een eigen mars op het programma, *Groet aan Kerkdriel*.¹⁶ En tijdens de uitvoering van de operette *De Bode van de Harmonie*, bij de Bossche operettevereniging, speelde Louis op het toneel de rol van dirigent. Hij was nog lid van de operette, en zal zich op het podium als een vis in het water hebben gevoeld, getuige het onderstaand verslag:

De dirigent, de heer Morée was onbetaalbaar. Op waarlijk meesterlijke wijze representeerde hij door grime en gebarentaal het type van den enthousiasten muziekdirecteur, die totaal beheerscht en ingepalmd door de compositie, één bonk muzikaal gevoel is geworden, en op voor den toeschouwer potsierlijke wijze elk partikel van zijn beweeglijk corpus begeesterd laat meeslingeren en dansen op de notenvlucht in allerlei wendingen en draaiingen en wrongen.¹⁷

Het publiek kon geen genoeg krijgen van de karikaturale satire, waarin De Morée een hoofdrol vervulde. Die rol was hem blijkbaar op het lijf geschreven, de dirigent in hem was wakker geworden.

| Verdere stappen in dirigeren en componeren

De stafmuziek onder leiding van Rehl gaf ook componist De Morée de kans zijn eigen werken door een professioneel korps uit te laten voeren. Zo prijkte in de zomer van 1907 zijn *Ida, Valse lente* op het programma van het stafmuziekkorps.¹⁸ Een maand later werd de compositie met succes herhaald.¹⁹ In de daaropvolgende jaren nam hij de betrekking aan als dirigent bij de Muziek- en Toneelvereniging 'St. Cecilia', te Asten²⁰ en de fanfare te Deurne.²¹ Als fluitist liet hij zich regelmatig horen, maar ook als pianist trad hij vaak als begeleider op, onder meer bij andere humoristische voordrachtskunstenaars. Bij de R.K. Militairen-Vereeniging nam hij bovendien een strijkorkest onder zijn hoede, dat was samengesteld uit de stafmuzikanten van zijn eigen muziekkorps.²² Ter gelegenheid van de geboorte van prinses Juliana componeerde Louis de *Prinses van Oranje-Nassau Marsch* die als openingsmars tijdens de grote militaire feestavond werd uitgevoerd. Na de toespraak van majoor Van Alphen weerklonk het *Wilhelmus* en een onderofficiers-koor zong onder leiding van De Morée vierstemmig het *Wilhelmus* van Nassouwe in de oude zetting van Marnix van St. Aldegonde. Het mag dan ook geen verrassing zijn geweest dat Louis de Morée door zijn collega's naar voren werd geschoven om tot onderkapelmeester van het stafmuziekkorps 2. R.I. te worden benoemd. In dezelfde periode volgde zijn aanstelling bij het muziekkorps van de Koninklijke Nederlandse Sigarenfabriek van de heren Goulmy en Baar uit 's-Hertogenbosch en Amsterdam.

Blijkbaar was zijn mars *Heil Brabant!* in druk verschenen, want in de zomer van 1909 werd deze op verschillende plaatsen in ons land uitgevoerd. Onder andere de Residentie Harmoniekapel uit Den Haag, het Nijmeegse Vrijwilligerskorps en de militaire kapel te Paramaribo, voerden de mars uit.²³ Niet lang daarna schreef hij zijn *Voetbalmarsch*, opgedragen aan de Bossche voetbalclub 'Wilhelmina'. Omdat deze mars binnen korte tijd zo populair was geworden, werd er een speciale versie voor piano van uitgegeven.²⁴

Zijn mars *Heil Brabant* werd bovendien in de zomer van 1910 gezamenlijk door alle Bossche muziekverenigingen uitgevoerd onder leiding van Bernard Rehl. Terwijl donkere wolken zich al hadden samengepakt boven de Nederlandse militaire muziek, werd op 28 november 1910 op plechtige wijze in de Jacobskazerne te 's-Hertogenbosch aan De Morée de bronzen medaille voor twaalf jaar eerlijke en trouwe dienst uitgereikt.²⁵

| Bezuinigingen op de muziek

Op 18 oktober 1910 had de Tweede Kamer een motie aangenomen, waarin de minister van Oorlog W. Cool (1848-1928) opdracht had gekregen bij de militaire muziekkorpsen te bezuinigen.²⁶ De discussie in de Tweede Kamer over wat nu de eigenlijke taak van de muziek bij het leger was, liep al een aantal jaren en was niet nieuw.

Vrij snel na de oprichting in 1875 was er al kritiek op de openbare concerten die de korpsen gaven. Waaruit bestond de kritiek, en door wie werden de discussies hoofdzakelijk gevoerd? Ten eerste waren dat de officieren.²⁷ Niet alle officieren hielden van muziek. Zij vonden het geven van openbare concerten geen kerntaak van het leger. Bovendien waren de muziekkorpsen daardoor minder inzetbaar binnen het leger. Dat de muzikanten te weinig verdienden was niet de schuld van het leger, maar van de kapelmeesters, die hoge artistieke eisen aan de muzikanten stelden. De muziekkorpsen waren volgens deze officieren niet in het leven geroepen om in sociëteiten op te treden. Eenvoudige marsmuziek, dat was wat de militair wilde horen. Hiervoor was het niet nodig dat er virtuozen werden aangenomen, maar mannen die een flinke mars konden blazen. Een fanfarekorps, bestaande uit koperen blaasinstrumenten, was hiervoor beter geschikt dan harmoniemuziek.

Ten tweede vonden belangenbehartigers van burgermuzikanten, zoals in eerste instantie de Amsterdamsche Toonkunstenaars Vereeniging (A.T.V.), dat de militaire muziekkorpsen haar leden beconcurrerden. De arbeidsvoorwaarden van de muzikanten waren veel slechter dan die van de in hun rang gelijkstaande militairen, ze verdienden ongeveer de helft van waar ze als onderofficier recht op hadden. De A.T.V. vond dat de muziekkorpsen zich niet in het publieke domein mochten begeven. En als dat dan toch toegestaan zou worden, dan mochten ze niet onder de prijzen van de burgermuzikanten werken. Overigens vond de A.T.V. wel dat het basisinkomen veel te laag was. In het voorjaar van 1910 stelden ze een nota op, die werd aangeboden aan leden van de Tweede Kamer.

Tenslotte waren er Kamerleden die opkwamen voor de belangen van de burgermusici, terwijl anderen de achtergestelde financiële positie van de militaire muzikanten ter discussie stelden. Op 18 oktober vond er een chaotisch debat plaats waarna H.P. Marchant (1869-1934), lid van de Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB), een motie indiende waarin hij voorstelde de militaire muziek te beperken tot fanfarekorpsen op eenvoudige voet.²⁸ Minister Cool had met zijn zwakke optreden het nakijken. De Kamer nam de motie met een ruime meerderheid aan, Dit had verstrekkinge gevolgen voor de bestaande muziekkorpsen.

Slechts een paar maanden later werden twee van de drie Brabantse korpsen hier het slachtoffer van. Het stafmuziekkorps van het 2. R.I. te 's-Hertogenbosch en 3. R.I. te Bergen op Zoom, moesten in het voorjaar worden omgevormd van harmoniekorps naar fanfarekorps. Het stafmuziekkorps 6. R.I. te Breda ontsprong voorlopig de dans. De motivatie van de nieuwe minister van Oorlog H. Colijn (1869-1944), die in januari 1911 W. Cool was opgevolgd, om voor deze beide korpsen te kiezen was dat ze een tanig bestaan leidden en dat zijn voorgangers al eerder financieel hadden moeten bijspringen. Of De Morée zijn militaire toekomst in gevaar zag komen is niet bekend, maar binnen korte tijd werd hij dirigent van twee nieuwe muziekverenigingen, die van de Harmonie te Oirschot, en de Koninklijke Harmonie te Kaatsheuvel.

| De Morée vertrekt tijdelijk naar Breda

Bernard Rehl, de sympathieke kapelmeester van het 2. R.I. was in de gelukkige omstandigheid dat hij de oude Stenz in Breda kon opvolgen.²⁹ Op 1 mei 1911 nam hij het korps van 'het Zesde' over. Onderkapelmeester De Morée dankte Rehl voor alles wat hij voor het korps had gedaan. 'Ieder van ons gaat er trotsch op, gewerkt te hebben onder zo'n kunstenaar', aldus De Morée.³⁰ Voor Louis de Morée was dit de eerste, maar niet de laatste bezuiniging waarmee hij te maken kreeg. Als fluitist kon hij natuurlijk niet meer werken in het nieuwe fanfarekorps. De élève-muzikanten waren evenals de geëmployeerden vanaf dat moment bij de fanfarekorpsen verboden. Mogelijk is De Morée gevraagd wat langer te blijven om de nieuwe kapelmeester G. Dik in te kunnen werken. Dik kwam niet voort uit de militaire muziek, hij had een grote internationale carrière achter zich die hem van Rusland tot in de Verenigde Staten van Amerika vele successen had opgeleverd. Een half jaar later vertrok Louis alsnog tijdelijk naar Breda, waar hij tot onderkapelmeester werd benoemd.³¹ Hij volgde hiermee op 1 november 1911 zijn leraar en vroegere kapelmeester Rehl.

Zijn vertrek had, zoals hierboven reeds aangehaald, te maken met de omvorming van het muziekkorps tot een fanfarekorps. Minister Colijn had al aangekondigd dat er ieder jaar twee muziekkorpsen zouden worden omgezet naar fanfarekorps. Het muziekkorps in Breda had tijdelijk twee onderkapelmeesters.³² Er was veel onrust onder de muzikanten die een houten blaasinstrument bespeelden. Colijn vond dat ze zich er maar bij moesten neerleggen dat ze overgeplaatst werden naar muziekkorpsen die nog niet voor omvorming waren aangewezen. Omdat De Morée voorlopig in de provincie Noord-Brabant kon blijven, was het voor hem geen groot probleem. Hij kon alle verenigingen waar hij dirigent was, gewoon aanhouden. In Deurne waren de leden in ieder geval zeer tevreden, hij werd dan ook met algemene stemmen herbenoemd.³³

In Breda liet Louis de Morée zich al na een paar maanden als fluitsolist horen.³⁴ Tijdens een concert in Concordia, dat gegeven werd door de stafmuziek voerde hij twee delen uit van het fluitconcert van de Rotterdamse componist Th.H.H. Verhey.³⁵ Slechts enkele dagen later werd bekend dat De Morée per 1 april 1912 de betrekking van staffrompetter bij het 4. R.H. (Regiment Huzaren) had gekregen, het concert was dus niet echt een kennismaking geweest, maar meer een (voorlopig) afscheid van Breda. De *Tilburgsche courant* maakte met leedwezen bekend dat hij zijn betrekking in Oirschot moest opgeven. Het 4. R.H. was in Deventer in garnizoen, ver van Noord-Brabant verwijderd.³⁶

Staftrompetter te Deventer

De overgang van de infanterie naar de cavalerie was zeker geen achteruitgang voor De Morée. Ten eerste werd hij bevorderd tot kapelmeester, de titel bij de cavalerie en artillerie is staftrompetter, wat gelijk stond aan adjudant-onderofficier. Ten tweede waren de traktementen bij de bereden wapens hoger dan die bij de infanterie. De Morée werd gekozen na een vergelijkend examen onder een tiental kandidaten, hij kreeg de betrekking duidelijk niet vanwege overtolligheid.³⁷ Maar er waren zeker ook nadelen aan verbonden. Hij moest bijvoorbeeld in een totaal andere omgeving een nieuwe muziekring opbouwen. Bovendien waren de muzikanten bij de cavalerie geen professionele muzikanten. Tenslotte moest hij een aantal muziekverenigingen opgeven, na Oirschot was Deurne aan de beurt.³⁸

Op 31 juli 1914 kondigde de Nederlandse regering een algehele mobilisatie van leger en vloot af. Ze reageerde hiermee snel op de groeiende spanning in Europa. Twee dagen later was de mobilisatie zo goed als voltooid. Duitsland mobiliseerde op 1 augustus, en ook Frankrijk mobiliseerde zijn leger. Met de Duitse inval in België op 4 augustus was de Eerste Wereldoorlog een feit. In totaal werden zo'n 200.000 Nederlandse mannen in de leeftijdsgroepen van 20 tot 29 jaar voor de mobilisatie opgeroepen.³⁹

Concerten van militaire muziekkorpsen werden direct verboden, maar na een aantal weken weer langzaam toegestaan. Waar het muziekkorps van het 4. R.H. gedurende de mobilisatie verbleef is onduidelijk. Veel muziekkorpsen werden tijdens de mobilisatie meerdere keren verplaatst. De Morée duikt in 1915 in ieder geval in Breda op, waar een concert op het Paviljoen Valkenberg werd gegeven.⁴⁰ Naast de fantasie op *Die Förstentochter* stonden de *Mobilisatie-Marsch* en *Je vous désire, Valse lente* van De Morée op het programma. In de kiosk op de Grote Markt werd geconcerteerd, met ook nu een mars *Niji Sri* en een *Intermezzo à la Gavotte* van de kapelmeester op het programma.⁴¹ In 1917 werkte De Morée als fluitist mee aan een concert in Uden, gegeven door Belgische vluchtelingen, ten bate van het Belgische Rode Kruis.⁴² Mogelijk dat het muziekkorps langere tijd in Uden bivakkeerde, want hij werd hier dirigent van de plaatselijke muziekvereniging. De Morée vergastte zijn publiek tijdens het eerste concert op een paar prachtige fluitsolo's, begeleid door piano.⁴³

Het muziekkorps werd in 1917 ook een dag in het 30 kilometer verderop liggende Deurne ingekwartierd. De Morée componeerde voor deze gelegenheid een Gavotte, *Een dag in Deurne*. Hij droeg het werk op aan de dirigent en leden van de Harmonie, en kwam het zelf dirigeren.⁴⁴ Het werd door het publiek met een stormachtig applaus begroet. In het voorjaar van 1918 was het muziekkorps nog altijd in Noord-Brabant gelegerd, getuige een concert dat in Uden werd gegeven.

De Morée keert terug naar Deventer

Terug in Deventer werd in het voorjaar van 1919 het eeuwfeest van het 4. R.H. voorbereid en leek het gewone leven weer te beginnen. Er werden regelmatig concerten gegeven in Deventer en omstreken. In de zomer van 1920 kwam de positie van directeur bij de Koninklijke Militaire Kapel in Den Haag vacant. De examens begonnen op 19 juli, waaraan ook Louis de Morée deelnam.⁴⁵ Hij moest het opnemen tegen tien andere kandidaten, voornamelijk kapelmeesters van de muziekkorpsen bij de infanterie. Er werd uiteindelijk een buitenstaander aangenomen: Louis Boer, dirigent van de Haarlemsche Orkest

Vereeniging. Bij de Haarlemsche Orkest Vereeniging werd Nico Gerharz in de plaats van Boer aangenomen. De Morée kreeg hierdoor de gelegenheid in Apeldoorn de directie over te nemen van drie verschillende verenigingen, die tot dan toe door Gerharz werden gedirigeerd.⁴⁶ Het harmonieorkest, het symfonieorkest 'Jan Kwast' en het gemengd koor kwamen nu onder leiding van De Morée te staan.⁴⁷ Het koor bestond uit ongeveer 130 leden. Dat zijn kwaliteiten ook bij de legerleiding werden erkend, bleek wel uit zijn benoeming tot lid van de examencommissie door de inspecteur-generaal der infanterie, voor het afnemen van examens voor militaire kapelmeesters.⁴⁸ Niets leek een succesvolle verdere loopbaan in Deventer in de weg te staan.

Ondertussen werden er in Apeldoorn pogingen ondernomen om De Morée ook voor deze stad te behouden. Tijdens een gemeenteraadsvergadering in het voorjaar van 1921 stelde W.F. Veerman voor, een extra subsidie van f 1.500 te verlenen aan de succesvolle dirigent.⁴⁹ De verantwoordelijke wethouder wilde hier echter niets van weten, waarna het voorstel werd verworpen. Het is duidelijk dat na bijna tien jaar muziekkorps van het 4. R.H. te Deventer, Louis de Morée zich helemaal had gevestigd in Apeldoorn en ook hier naam had gemaakt. Ondanks de lange mobilisatie van 1914 tot 1918, toen het muziekkorps naar we kunnen aannemen voornamelijk in Noord-Brabant heeft gewerkt. Met ieder van de drie ensembles trad hij regelmatig in Apeldoorn op, en dat vertaalde zich in een geweldige overwinning tijdens een concours te Oosterbeek waaraan hij in 1921 deelnam. In de derde afdeling behaalde het gemengd koor een eerste prijs, een extra prijs voor het hoogst aantal punten in zijn afdeling, een ereprijs voor het hoogst aantal punten van het gehele concours en de directeursprijs ging naar De Morée. Er hadden 59 verenigingen deelgenomen aan het concours.⁵⁰ Nog jaren na het vertrek van De Morée uit Apeldoorn voerde het harmonieorkest werken van hem uit, een duidelijk teken hoe geliefd hij was geworden.

Opnieuw donkere wolken boven de militaire muziek

In het voorjaar van 1919 was bekend gemaakt dat de minister van Oorlog G.A.A. Alting von Geusau (1864-1937) moest bezuinigen op het leger. Hij vond overigens dat de muziekkorpsen het tijdens de mobilisatie uitstekend hadden gedaan, hij zou het dan ook betreuren als die opgeheven zouden worden. Maar zijn opvolger W.F. Pop (1858-1931) had in 1920 aan de inspecteur van de infanterie opdracht gegeven haast te maken met de bezuinigingen. 'De Vereeniging van Militaire Kapelmeesters der Nederlandsche Landmacht, met als voorzitter kapelmeester van het 6. R.I. P.H. Kwakernaat, had op 25 mei 1921 voorstellen gedaan aan de inspecteur van de infanterie, met betrekking tot de op te heffen muziekkorpsen.'⁵¹ De voorstellen van de vereniging hielden in dat de oudste kapelmeesters met pensioen zouden gaan. De kapelmeesters die dan als oudsten overbleven, konden dan bij de nieuw op te richten divisie-muziekkorpsen worden geplaatst. De inspecteur was het niet met deze voorstellen eens. Hij vond dat een muziekkorps zelf de keuze moest maken voor een kapelmeester, en niet dat het iemand toegewezen kreeg. Verder merkte de inspecteur op dat niet alle kapelmeesters lid waren van deze vereniging, en vroeg zich af of voor deze voorstellen voldoende draagvlak bestond. Of De Morée lid was van deze vereniging weet ik niet.⁵²

Alle muziekkorpsen moesten worden opgeheven, inclusief die van de cavalerie en artillerie. Hiervoor in de plaats kregen de vier divisies elk een nieuw muziekkorps. Dit betekende dat Den Haag (KMK), Breda (6. R.I.), Amersfoort (5. R.I.) en Arnhem (8. R.I.) hun korps

behielden. De opheffing van alle muziekkorpsen moest op 1 januari 1923 zijn afgerond. Alle muzikanten moesten voor een nieuwe aanstelling examens afleggen, en ook de kapelmeesters dienden zich hier aan te onderwerpen.

Al in maart 1922 werd bekend dat De Morée als beste uit dit vergelijkend examen was gekomen.⁵³ De Morée werd per 1 april naar Amersfoort gedetacheerd, waar kapelmeester G. Bickers zijn werkzaamheden wegens ziekte had neer moeten leggen.⁵⁴ De overtollige muzikanten van het opgeheven muziekkorps 4. R.H. werden, wellicht door toedoen van De Morée, tijdelijk in Arnhem bij het 8. R.I. ondergebracht in afwachting van de definitieve opheffing.⁵⁵ Na een proefperiode van ruim acht maanden werd hij op 15 november 1922 officieel benoemd bij het muziekkorps in Amersfoort.⁵⁶ De Morée koos echter voor de opengevallen positie van kapelmeester in Breda.

| Terug naar het Brabantse land

Op 20 december gaf De Morée zijn afscheidsconcert in Apeldoorn. Hij werd er geroemd vanwege zijn sympathieke uitstraling, zijn 'bonhommie' en grote pedagogische talenten.⁵⁷

Niet allen in der Kunsten-tempel
Zijn de genaden toegedacht:
Om de geheimen te doorgronden
Der kunsten wonder-schoone kracht!
Ernstig zoekende 't allerhoogste –
Grijpende het ware idée –
In de Gunst van zijne Muze,
Dat is... dat is Louis de Morée!
Niet allen, die zich Meesters noemen,
Vol wangunst, vol van hoovaardij,
Verstaan den hartslag, voelen d'adem
Der klanken en haar melodij!
Slechts als een 'Instrument' zich voelend,

Nooit met eigen werk tevrèe!
Onderwijzend, zelf steeds leerend:
Dat is... dat is Louis de Morée!

Gij scheidt hier als een trouwe Meester
Die ons van zijn gaven schonk.
Nog lang zien wij het glanslicht stralen
Dat van uw werk ons tegenblonk!
In Apeldoorn zal blijven leven:
Het werk, de naam van De Morée!
Neem onze vriendschap, onze achting
Naar 't Zuiden van ons landje mee!⁵⁸

Met dit lofdicht op zak vertrok De Morée in het voorjaar van 1923 wederom naar Breda, op zoek naar nieuwe uitdagingen. Ten eerste moest hij een nieuw muziekkorps zien op te bouwen, waarbij een onderscheid gemaakt moet worden tussen het harmoniekorps, dat naast de militaire verplichtingen ook gedurende de zomermaanden concerten verzorgde, en het symfonieorkest, dat gedurende de wintermaanden een aantal concerten in Concordia gaf. Uitdagingen kwamen bovendien niet alleen van het muziekkorps, maar ook van daarbuiten.

De belangrijkste vereniging waar De Morée zich aan verbond was de Bredasche Opera Vereniging (B.O.V.).⁵⁹ De laatste week van maart gebruikte hij om kennis te maken met de Bredase operavereniging, een kennismaking die beide partijen goed beviel. De Morée was zeer tevreden over de solisten die niet alleen mooie stemmen hadden, maar ook hun partijen al goed kenden.⁶⁰ Dit had de vereniging vooral te danken aan haar repetitor, de Bredase pianist Jan Helsmoortel. 'Aan zijn accuraat instudeeren is het voornamelijk te danken dat de solisten hun partijen om zoo te zeggen in z'n geheel reeds kennen.'⁶¹ In studie was de opera *De vroolijke vrouwtjes van Windsor* (*Die lustigen Weiber von Windsor*) van de Duitse

componist Otto Nicolai. Een half jaar na de succesvolle opvoering werd met groot succes *Marijke van Scheveningen*, van de Borculose bakker J.A. Coldewey op de planken gebracht. Deze operette werd niet alleen een aantal malen in Breda opgevoerd, maar ook Roosendaal mocht hiervan genieten. In 1924 volgde opnieuw een komische operette van Nederlandse bodem. Nu werd *Rose-Marie* van Sam Vlessing ter hand genomen. In 1925 kwam *Het Klokje van de Heremiet (Les dragons de Villars)* van de Franse componist Aimé Maillart op de lesse-naars.⁶² Na 1925 werden er onder leiding van De Morée geen operettes meer uitgevoerd. Lang heeft het Bredase publiek dus niet van deze samenwerking kunnen genieten.

| De stafmuziek als harmonie- en symfonieorkest

Vanaf welk moment De Morée precies werd aangesteld als kapelmeester bij de stafmuziek blijkt niet duidelijk uit de krantenberichten. De data verschillen van 1 januari 1923 tot 1 april 1923. Hij vestigde zich op 1 april in Breda, de oprichtingsdatum van het muziekkorps. Er lijkt ook geen sprake te zijn geweest van een afscheid van zijn voorganger, kapelmeester P.H. Kwakernaat, die met stille trom is vertrokken. In juni trad het muziekkorps onder leiding van kapelmeester Louis de Morée in ieder geval op in de tuin van sociëteit Nieuwe Koninklijke Harmonie te Tilburg. De correspondent was nog niet erg enthousiast over de samenstelling van het nieuwe korps.⁶³ Ondanks de bekende gezichten was het verloop onder de muzikanten blijkbaar groot geweest. De Morée voerde tijdens het eerste concert in Breda onder andere werken van Stenz en Rehl uit. Dat was de correspondent niet ontgaan.⁶⁴ 'Het is een delicaat denkbeeld van den heer De Morée om bij zijn eerste optreden als kapelmeester van een concert van 't Zesde een programma samen te stellen, waarbij werken of arrangementen zijner voorgangers ten gehoor worden gebracht. Dit zal de toeloop naar dit concert zeker vergroten.'⁶⁵

In tegenstelling tot de Tilburgse, wist de Bredase correspondent wel waar precies de zwakke plek van het korps zat. Het koper overheerste teveel tegenover het hout. De verslaggever van het *Dagblad van Noord-Brabant* wist dat ongeveer de helft van het korps was overgenomen uit andere, opgeheven korpsen.⁶⁶ Bovendien bestond het niet meer uit 40 leden, maar uit 28. Voor een korps dat nog geen twee maanden bijeen was, werd het programma volgens hem wel uitstekend uitgevoerd. Een paar maanden later klonk de balans tussen hout en koper al een stuk beter.⁶⁷ Enige wanklank tijdens dat concert op de Grote Markt was het verkeer. 'Hun getoeter was beslist zeer hinderlijk.'

| Orkest in smoking

In de winter gaf de stafmuziek, zeker in de eerste jaren na De Morées aanstelling, speciaal voor de leden van Concordia drie tot vier voorstellingen. De programma's vielen altijd in twee delen uiteen. Voor de pauze werden werken van klassieke componisten als Mozart, Beethoven of Schubert uitgevoerd. Na de pauze werd op veel luchtiger toon gemusiceerd. Een ouverture van Von Suppé, fantasie uit een bekende opera, een suite van Bizet of een wals van Johann Strauss vormden na de pauze de hoofdmoot. Ten opzichte van de periode voor de reorganisatie was het grootste struikelblok om in de winter de klassieke werken goed uit te kunnen voeren, de reductie van het aantal muzikanten. Een probleem dat ook

in de zomer speelde bij de harmonieconcerten. Wel was de kwaliteit van het orkest ten opzichte van voorgaande jaren verbeterd.⁶⁸ Al tijdens de tweede serie winterconcerten werden de programma's voorzichtig samengesteld met medewerking van een solist. Het waren niet de grote namen die werden aangekondigd, maar solisten van tweede of derde garnituur. Dat was op zich wel begrijpelijk. Het bestuur van Concordia moest de solisten namelijk apart betalen. Het publiek kwam echter niet op de solisten van deze statuur af, recensenten legden de zwakke plekken van de solisten bloot in hun commentaar.⁶⁹ Bijzonder was dat De Morée zijn programma's mooi samenstelde. Voor de pauze werd er regelmatig aandacht besteed aan slechts één componist.

Het probleem van de te kleine bezetting werd in de loop van de jaren wel opgelost. In de winter van 1927 werd het orkest met zes muzikanten uitgebreid.⁷⁰ Het is mogelijk dat De Morée musici van buiten kon inhuren die geen militaire muzikanten waren, maar dat is niet met zekerheid te zeggen. Op een foto uit 1927 zien we het muziekkorps bestaande uit 28 leden in de standaard-bezetting, poserend in uniform.⁷¹ Een jaar later werd opnieuw gemeld dat het orkest was versterkt met enige excellente krachten.⁷² In 1928 was de klank in de orkestscheep van Paviljoen Valkenberg duidelijk verbeterd ten opzichte van voorgaande jaren. Concordia werd in 1928 grondig gerenoveerd door de aannemer van Poppel, een klus van vier maanden, waarbij ook de akoestiek een enorme verbetering onderging.⁷³ Tijdens de viering van het honderdjarig bestaan van de KMA in 1928 stond er zelfs een gepensioneerde kolonel van de genie voor het orkest. Een bijzonderheid in de geschiedenis van de militaire muziek. Kolonel b.d. A.E. von Brucken Fock (1857-1944) dirigeerde twee eigen werken, een deel uit zijn *Feestcantate* uit 1878 en *Een krijgsmansdroom*. De Morée completeerde het programma met de treurmars uit *Die Götterdämmerung*, van Richard Wagner, als eerbetoon aan alle gesneuvelde oud-cadetten.⁷⁴

De uniformen werden in de winter voor de smoking ingeruild en af en toe werd zelfs een uitstapje buiten de stad gemaakt met het symfonieorkest.⁷⁵ Zoals naar Bergen op Zoom of 's-Hertogenbosch, de garnizoensplaatsen die sinds 1923 verstoken waren van een professioneel militair muziekkorps.⁷⁶ In 's-Hertogenbosch werd het orkest aangekondigd als 'Versterkt Breda's Symphonieorkest', waar naast koorbegeleidingen het Oratorium *Manasse* van Friedrich Hegar en de opera *De Troubadour (Il Trovatore)* van Giuseppe Verdi werden uitgevoerd.⁷⁷

Het algemene beeld van de correspondenten in Breda gaf aan dat ondanks het uitstekende niveau van het orkest de zaal bijna nooit gevuld was, terwijl de roep om een professioneel orkest in de stad steeds groter werd. De concerten van het symfonieorkest gingen in ieder geval door tot eind 1931, waarna De Morée waarschijnlijk de handdoek in de ring heeft gegooid.⁷⁸

| Afnemende belangstelling voor militaire muziek

De belangstelling in de samenleving, maar mogelijk ook bij de militaire korpsen voor muziek in de buitenlucht, nam na de reorganisatie van 1923 geleidelijk aan af. Eén van de redenen die een rol kan hebben gespeeld was, dat de noodzaak om particuliere concerten te geven niet meer bestond. Het inkomen en de rechtspositie van de muzikanten waren na 1920 sterk verbeterd. De concerten in Breda vonden steeds vaker plaats op het Chassé-kazerneterrein. Misschien waren burgers minder geneigd om de kazernepoort binnen te lopen. De concerten werden ook duurder, omdat het Bureau voor Muziek-Auteursrechten

(BUMA) na 1929 dreigde met rechtszaken als er geen rechten werden afgedragen.⁷⁹ De Morée ontving van de advocaat van BUMA een aantal aanmaningen. Het aantal liefhebberij-muziekverenigingen nam ook in aantal toe. De radio was in opkomst, de tijdgeest veranderde. Klachten over te veel lawaai tijdens de concerten was een terugkerend onderwerp in de kranten, maar ook gedurende de negentiende eeuw klonken deze klachten al door. Die waren dus niet nieuw. Soms vond een correspondent de fantasie die gespeeld werd veel te lang, daar kon het publiek in de moderne samenleving het geduld niet meer voor opbrengen. Correspondenten vonden dat het publiek er onrustig van werd, ondanks de prachtige solo's die muzikanten vaak met veel bravoure ten gehore brachten.

Al in 1924 klaagde de correspondent van de *Bredasche courant* dat de concerten slechts door een handjevol in het gras liggende soldaten en een aantal dames, heren en kinderen op het terrein voor de kantine van de kazerne, naar de wel degelijk op niveau uitgevoerde concerten kwamen luisteren. Tijdens het laatste gedeelte van het concert ging veel verloren 'wegens het onuitstaanbare gepraat en gegil van enkele dames en kinderen en de luidruchtigheid en 't gestoei van eenige militairen'.⁸⁰ Hij vond bovendien dat het concert op de Grote Markt beter tot zijn recht zou zijn gekomen. Maar daar werden de omgevingsgeluiden, die de concerten stoorden, steeds duidelijker. Met name de motoren en het getoeter van de claxons van langsrijdende auto's werden als zeer hinderlijk ervaren.

Waar de correspondenten het wel over eens waren, was dat het niveau van de stamfmuziek steeds verder omhoog ging. Er werd verfijnder gemusiceerd, en daar was De Morée natuurlijk verantwoordelijk voor. Vooral de concerten in Tilburg werden enthousiast ontvangen. Dat was ook niet verwonderlijk. Tilburg kende een muziekminnend publiek, de grootste fabriek in ons land voor muziekinstrumenten van M.J.H. Kessels stond in deze stad. De concerten vonden altijd plaats in de sociëteit Nieuwe Koninklijke Harmonie.

Op 25 januari 1925 werd het vijftigjarig bestaan van de stamfmuziek groots gevierd, met een receptie in de grote koffiekamer van Concordia.⁸¹ Alle belangrijke militairen en verenigingen waren erbij aanwezig.⁸² Het podium was versierd met bloemen en foto's van Stenz en Rehl. Burgemeester Van Somsbeek roemde de verstandhouding die tussen de leden van 't Zesde en Bredase burgerij met haar verenigingen altijd had bestaan, in de hoop dat dit nog lang zou voortduren. Uit erkentelijkheid voor de vele felicitaties bood het muziekkorps in juli de burgerij een gratis concert op de Grote Markt aan.⁸³

Vanaf 1927 kwamen er nieuwe uitdagingen voor de stamfmuziek: het optreden voor de radio, meestal verzorgd door de NCRV. De eerste uitzending die het korps verzorgde vond plaats op 24 januari van dat jaar, als *Symphoniekorkest van de Stamfmuziek*.⁸⁴ Het orkest opende het concert met de *Marche Solemnelle* van de Bredase componist Govert Dorrenboom.⁸⁵ De jaren daarna waren er regelmatig, soms wekelijks, concerten van de stamfmuziek te horen op de radio. Dit maakte De Morée en zijn mannen tot landelijke bekendheden.

Een belangrijke gebeurtenis voor ons land was de viering van de verjaardagen van leden van het Koninklijk Huis. Tijdens Koninginnedag op 31 augustus concerteerden alle muziekverenigingen wel ergens in de stad. Zo werd ook ieder jaar rond de verjaardag van de op 30 april 1909 geboren prinses Juliana (Juliaantjesdag) een grootse viering gehouden. Deze Volkszangdag vond plaats op de Grote Markt voor het stadhuis. De repetities werden onder leiding van De Morée in de Kloosterkazerne gehouden, de begeleiding werd uiteraard verzorgd door de stamfmuziek. Een hele generatie kinderen kwam op deze manier in aanraking met de militaire muziek en met De Morée in het bijzonder.

| De Bredase mars

2. Louis de Morée was kapelmeester van het 6. Regiment Infanterie tussen 1923 en 1936. (foto rond 1930. Bron: Michael de Morée van Lierde)

En hoe zat het nu precies met het Bredase volkslied? Al in 1928 ontstond er een *Nieuw Nederlands Volkslied*, gecomponeerd door Louis de Morée, op tekst van de eveneens in Breda woonachtige J.F. Weg.⁸⁶ 'Het lied hooren doet het lied beminnen. Laat ons hopen, dat de overheden bevorderen, dat dit lied overal zo spoedig mogelijk gezongen wordt', schreef de *Bredasche courant* trots. Blijkbaar geïnspireerd door deze gedachte componeerde De Morée als voorbereiding op de viering van het honderdjarig bestaan van de KMA belangeloos een feestmars, waarbij de door Tony Smits van Waesberghe te dichten tekst in het 'trio' van de mars zou worden opgenomen en door alle Bredase zangers moest worden gezongen. Alle Bredase muziekverenigingen zouden de mars tijdens de opening van de feesten op 17 oktober gezamenlijk uitvoeren.⁸⁷ De titel van de mars werd *Koninklijke Militaire Academie-feestmars*.⁸⁸ De mars kan als een tweeling worden gezien met *De VIe Brigade marsch*, die in dezelfde periode ontstond. Vier maanden later kwam Parlophon al met de opname op de markt.⁸⁹

Breda! Viert feest! Zet de vlaggen in de steunen
 Laat wapp'ren in den wind het trouwe 'rood-wit-blauw'.
 Breda! Juicht luid! Laat Beiaard-toonen dreunen,
 Over de Baronie der graven van Nassau!
 Want honderd jaren her werd 't trotsch kasteel der Vaderen
 Verheven tot een burcht van wetenschap en tucht:
 Door 't wijs besluit van Een, met koningsbloed in d'aderen,
 Nam Uwer veste roem, een breeder, hooger vlucht!

Breda! Viert feest! Laat schett'ren de klaroenen
 Staakt d'arbeid voor een wijl tot uiting Uwer vreugd,
 Breda! Juicht luid! En eert de legioenen
 Die leerden in Uw stêe, de ware krijgsmansdeugd!
 En Burgers, zingt vereend tot in de verste tijden
 Met geestdrift en met vuur het onvergank'lijk lied
 De wereld moog' vergaan, het aardsche moog' verscheiden
 Doch de Bredasche trots, Haar academie, niet.⁹⁰

Geïnspireerd door deze successen kwam als vanzelf het volgende project tot stand. De Morée en Smits maakten ter gelegenheid van de inwijding van de nieuwe beiaard samen een Breda's volkslied. De Morée droeg zijn nieuwe mars op aan notaris Verschraage. Het zou direct in druk verschijnen en door *Breda Vooruit* 'tegen een zeer billijken prijs' verspreid worden.⁹¹ De *Bredasche mars*, *De Paarse Heide*, was geboren. Niet door een voor-

3. De Koninklijke Militaire Academie Marsch. (Berlijn, eind 1928. Groot militair orkest. Bron: Rinus Blijleven)

opgezet plan, maar vanwege de vorige twee successen. Een bijkomend voordeel was natuurlijk dat het direct in druk verscheen. Iedereen met een piano kon het thuis spelen.

Marsen voorzien van een tekst in het *trio* waren populair, zeker onder de militairen. Tijdens een gemeenschappelijke maaltijd van de officieren van het 6. R.I. begon één van de officieren het bekende lied *De Jagers van Chassée* te zingen. Op initiatief van de commandant van de VIe Infanterie Brigade, kolonel H.G.M. Manthol de Jongh, componeerde De Morée een nieuwe mars, met daarin verwerkt de tekst van de jagers (afb. 4).

De Jagers van Van Dam
Die pikken een poffertje uit de pan,
De Jagers van Chassée
Die pikken een poffertje mee.

‘Vooruit maar’ roepen de lieden in krijgsgevaar,
Veel geschreeuw en weinig geld
Daar zijn we niet op gesteld.

De Morée had met het schrijven van deze composities definitief zijn naam gevestigd in de Baronie. Maar uit welk repertoire bestond de muziek die op de pleinen en kazernes aan het publiek werd voorgeschoteld? Zoals in de inleiding werd opgemerkt, begon De Morée zijn militaire loopbaan bij de stafmuziek van het 4. R.I. te Leiden. Opvallend veel werken van de kapelmeesters J.G.H. Mann en W.H. van Erp prijken op de programma's. Bij de grote reorganisatie in 1923 werden de meeste muziekkorpsen simpelweg ontbonden. Ook dat van het 4. R.I. uit Leiden. De minister van Oorlog had bepaald dat de muziek en instrumenten mochten worden gekocht van deze ontbonden korpsen. De Morée kende de kwaliteit van de muziek van Mann en van Van Erp. Hij zal er als de kippen bij zijn geweest de complete bibliotheek over te kunnen nemen. Bovendien kocht hij de muziek van het opgeheven korps uit Bergen op Zoom. Het Zesde bezat daarmee een zeer uitgebreide collectie prachtige handgeschreven muziek, bestaande uit arrangementen van bekende werken, maar tevens de grote fantasieën van Mann en van Van Erp. De Morée voerde ze vaak uit, en de correspondenten bedankten de kapelmeester, maar zeker niet in mindere mate de solisten van het muziekkorps, voor de uitgevoerde muziek.

4a-b. *De Jagers van Chassée Marsch en Henriëtte Marsch*. (opname: Berlijn 19 februari 1931. Groot militair orkest onder leiding van Carl Woitschach. Bron: Rinus Blijleven)

Na 1945 belandde de muziek in eerste instantie bij het muziekkorps Regiment Stoottroepen, het korps dat in 1951 overging naar het Regiment Luchtvaarttroepen. Toen dit regiment in 1953 een zelfstandig krijgsmachtdeel werd, veranderde de naam van Luchtmachtkapel naar Kapel van de Koninklijke Luchtmacht.

Sinds 2010 is de collectie historische bladmuziek ondergebracht in het Nederlands Muziek Instituut, onderdeel van het Haags Gemeentearchief. Ik heb het daar ontsloten en voor het nageslacht weten te behouden.

Ik heb echter gemerkt dat veel muziek die door De Morée werd uitgevoerd niet meer aanwezig was. Dat is te betreuren. Zijn eigen composities bevinden zich niet in dit archief, maar berusten bij de familie. De Morée heeft zoals wel gebruikelijk was, bij zijn pensionering in 1936 zijn eigen muziek meegenomen. Hij werd opgevolgd door A.C. van Leeuwen, die de moeilijke taak kreeg het hoge niveau van het muziekkorps te handhaven.

| Conclusie

Waarom ging De Morée in 1923 naar Breda en bleef hij niet in Apeldoorn, waar hij een behoorlijke werkkring had opgebouwd? Hij kon blijkbaar zelf kiezen welk muziekkorps hij wilde dirigeren, het moest net als de andere van voren af aan worden opgebouwd. Zijn vrouw kwam weliswaar uit 's-Hertogenbosch, De Morée zelf zal zich ook uitstekend thuis hebben gevoeld in het Brabantse land. De sfeer van Breda zal hem zeker hebben aangesproken, hij was er immers al een paar maanden werkzaam geweest in 1912. En tijdens de mobilisatiejaren van 1914 tot 1918 gaf hij op de Grote Markt meerdere concerten als kapelmeester van het 4. R.H.

Zijn muziek wordt niet meer uitgevoerd, de Bredase mars klonk alweer jaren geleden voor het laatst tijdens de afmars van de Nationale Taptoe. Van geboren Zuid-Hollander was hij Noord-Brabander geworden. Getuige zijn komische voordrachten gedurende zijn Bossche jaren, optreden met een knipoog en glimlach, zal hij zeker een Bourgondische inslag hebben gehad.

5. In 1934 krijgt kapelmeester Louis de Morée op het terrein van de Chassékazerne een gouden medaille voor 36 jaar dienst als onderofficier. De medaille wordt opgespeld door majoor Kraak. Achter hem staat kapitein-adjutant Pelt. (Nationaal Militair Museum, 00140240)

Hij heeft er zeker bewust voor gekozen in 1923 terug te keren naar de provincie waar hij zich het beste thuis voelde. Naar aanleiding van de feestelijkheden rond het honderdjarig bestaan van de K.M.A. in 1928, kreeg De Morée als eerbewijs de medaille van verdienste. Op 28 november 1934 ontving De Morée een gouden medaille voor 36 jaren trouwe dienst als onderofficier. De eerste onderscheiding was een echte erkenning voor zijn wilskracht en organisatievermogen. De tweede was een reguliere, maar zeker niet minder belangrijke. Zoveel dienstjaren was niet iedereen gegeven. Het toonde aan dat hij zich binnen het militaire systeem thuis moet hebben gevoeld.

In 1933 werd De Morée lid van de examencommissie voor de aanstelling van 2e kapelmeester bij de K.M.K. in Den Haag. A.C. van Leeuwen werd hiervoor aangewezen. Van Leeuwen zou drie jaar later De Morée als kapelmeester in Breda opvolgen. Van Leeuwen had het niet gemakkelijk, een jaar na zijn aanstelling daagde hij al een muzikant voor de krijgsraad. 'De grote verwenner', zoals John Simons Louis de Morée noemde in zijn *Afscheid van het Zesde*, werd gemist door zijn muzikanten.⁹² Tijdens herdenkingen en uitreiken van medailles aan muzikanten was hij dan ook altijd aanwezig.

Zou het geen mooie geste zijn, alsnog een straat naar hem te vernoemen?

-
- 1 Graag wil ik Ton van Heusden, Michael de Morée van Lierde en zijn zus Patricia Antonia, Frans de Morée van Lierde en Patrick Howard dank zeggen voor het delen van de informatie betreffende Louis de Morée. Rinus Blijleven dank ik voor het beschikbaar stellen van de afbeeldingen van de 78-toeren platen.
- 2 <https://www.delpher.nl/nl/kranten>, *Apeldoornsche courant*, 10 juli 1920. Alle volgende krantenartikelen komen uit delpher.
- 3 Dit was zo geregeld, en was niet speciaal op De Morée van toepassing.
- 4 De stamboeken van de regimenten worden bewaard in het Nationaal Archief in Den Haag.
- 5 Van Wamel kreeg piano- en compositieles van F.J. v.d. Heyden en Frans Bouman in 's-Hertogenbosch en dr. Johan Wagenaar in Utrecht. Zie J.H. Letzer, *Muzikaal Nederland 1850-1910, bio-bibliographisch woordenboek* (Utrecht 1913).
- 6 *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant*, 20 november 1903.
- 7 Ibidem.
- 8 *Het nieuws van den dag: kleine courant*, 30 december 1903.
- 9 *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant*, 30 december 1903.
- 10 *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant*, 1 januari 1904.
- 11 W.G., *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant*, 31 december 1903.
- 12 Ibidem, 13 januari 1904.
- 13 Ibidem, 24 december 1904.
- 14 Ibidem, 16 januari 1906.
- 15 Ibidem, 23 januari 1906.
- 16 *RK dagblad het huisgezin*, 12 mei 1907.
- 17 *RK dagblad het huisgezin*, 7 mei 1907.
- 18 *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant*, 29 juni 1907.
- 19 Ibidem, 27 juli 1907.
- 20 *De Zuid-Willemsvaart*, 15 februari 1908.
- 21 Ibidem, 13 februari 1909.
- 22 *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant*, 5 mei 1909; 10 mei 1909.
- 23 *Delftsche courant*, 5 juni 1909; *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche courant*, 6 juni 1909; *De Surinamer: nieuws- en advertentieblad*, 4 juli 1909.
- 24 Th. v. W., *RK dagblad het huisgezin*, 24 september 1910.
- 25 *Limburger koerier*, 28 november 1910.
- 26 Handelingen Tweede Kamer (HTK) 1910-1911 begr. Oorlog, 18 oktober 1910, p. 31-47.
- 27 A. De Muziekbode (2) 1887, 22-23; Allegro moderato, *De Muziekbode* (6), 1891, 86-89; Visius, *De Muziekbode* (6) 1891, 96-97; Dixi, 'Militaire Muziek', *De Militaire Gids* (10) 1891, 224; Monitor, *De Controleur* (8) 1897, nr. 377, 9 oktober.
- 28 HTK 1910-1911 begr. Oorlog, 18 oktober 1910, p. 31-47.
- 29 Rocus van Yperen vermeldt in *De Nederlandse militaire Muziek* (Bussum 1966) dat Stenz in 1905 met pensioen ging, en Rehl hem in 1906 opvolgde. Deze jaartallen zijn echter onjuist. John Simons in zijn *Afscheid van het Zesde*, (Breda 1984) zegt dat Stenz in 1906 met pensioen ging en Rehl hem in 1907 opvolgde. In Simons' bijdrage in *Breda, tijdschrift van Bredanaars voor Bredanaars*, uitgave no. 20 (Breda, z.j. (1982/83)) had hij de foutieve jaartallen van Van Yperen nog overgenomen.
- 30 *Limburger koerier*, 20 april 1911.
- 31 *Limburger koerier*, 30 oktober 1911
- 32 *Bredasche courant*, 31 oktober 1911.
- 33 *De Peel- en Kempenbode*, 8 november 1911.
- 34 J.K.B. *Bredasche courant*, 18 maart 1912.
- 35 Waarschijnlijk was dit het eerste fluitconcert in d. kl.t. op. 43. <https://www.youtube.com/watch?v=Mgyu2uGUg3M>
- 36 *Tilburgsche courant*, 23 maart 1912.

- 37 *Apeldoornsche courant*, 7 oktober 1920.
- 38 *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant*, 10 april 1912.
- 39 John Smit, *Tussen Leger en Maatschappij Militaire muziek in Nederland 1819-1923*. Diss. (Hilversum 2020) 279 ev.
- 40 *Bredasche courant*, 16 september 1915; zie ook: *Bredasche courant*, 24 november 1934.
- 41 *Ibidem*, 25 september 1915.
- 42 *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant*, 5 januari 1917.
- 43 *Ibidem*, 10 november 1917.
- 44 *Nieuwe Venlosche courant*, 13 september 1917.
- 45 *Het huisgezin*, 15 juli 1920.
- 46 De loopbaan van Gerharz had grote overeenkomst met die van De Morée. Beiden begonnen op jonge leeftijd als élève-muzikant bij de infanterie. Gerharz deed dat in Arnhem bij het stafmuziekkorps 8. R.I. Na zijn aanstelling als stafmuzikant werd hij bevorderd tot onderkapelmeester, waarna hij de overstap naar Nederlands-Indië maakte. Hier werd hij onderluitenant bij het stafmuziekkorps in Batavia. Later bevorderd tot eerste luitenant. Ook Gerharz was een gerespecteerd dirigent en componist.
- 47 *Overijsselsch dagblad*, 6 oktober 1920.
- 48 *Apeldoornsche courant*, 7 oktober 1920.
- 49 *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant*, 11 maart 1921.
- 50 *Nieuwe Apeldoornsche courant*, 4 mei 1921.
- 51 Smit, *Tussen Leger en Maatschappij*, 294.
- 52 Ook het archief van de muzikantenvereniging 'Voorwaarts', waarvan C. Peels, de onderkapelmeester van het 6. R.I., voorzitter was is niet teruggevonden.
- 53 *Nieuwe Apeldoornsche courant*, 18 maart 1922.
- 54 *Overijsselsch dagblad*, 21 maart 1922.
- 55 NL-HaNA, Nationaal Archief, Den Haag, Oorlog / verbaalarchief, 2.13.01 inv.nr. 4988. Uiteindelijk werd besloten het muziekkorps te Arnhem op te heffen, en dat van Assen te handhaven. Dit werd gedaan omdat de provincie Drenthe anders geen professioneel orkest meer zou houden. Het was een politieke en geen artistieke beslissing.
- 56 *Ibidem*, 14 november 1922.
- 57 *Dagblad van Noord-Brabant*, 9 januari 1923.
- 58 *Ibidem*, 23 december 1922.
- 59 *Bredasche courant*, 21 februari 1923.
- 60 *Ibidem*, 27 maart 1923.
- 61 *Ibidem*.
- 62 *B. Dagblad van Noord-Brabant*, 11 mei 1925.
- 63 *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 11 juni 1923.
- 64 *Dagblad van Noord-Brabant*, 12 juni 1923.
- 65 *Ibidem*.
- 66 *B. Dagblad van Noord-Brabant*, 15 juni 1923.
- 67 *Bredasche courant*, 10 augustus 1923.
- 68 *B. Dagblad van Noord-Brabant*, 26 januari 1924.
- 69 Henri van Nieuwenhoven, *Bredasche courant*, 9 december 1924.
- 70 *Dagblad van Noord-Brabant*, 5 november 1927.
- 71 *Ibidem*, 22 januari 1927; *ibidem*, 8 november 1927; *Bredasche courant*, 3 november 1927; TOM, *ibidem*, 9 november 1927.
- 72 *Ibidem*, 6 november 1928.
- 73 *Dagblad van Noord-Brabant*, 31 augustus 1928.
- 74 *Ibidem*, 20 oktober 1928.
- 75 *Ibidem*, 8 november 1927.
- 76 *Ibidem*, 9 februari 1927.
- 77 *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant*, 19 april 1927; *ibidem*, 7 oktober 1927; *ibidem*, 10 november 1930.
- 78 *Dagblad van Noord-Brabant*, 4 november 1931.
- 79 John Smit, 'Militaire muziek tussen de Wereldoorlogen: bezuinigingen, reorganisaties en veel trammelant met auteursrechten', in: *200 jaar militaire muziek in het Koninkrijk der Nederlanden*. IMMS 2019, p. 45-51. <https://imms.nl/?product=jubileumeditie-defile-200jr-militaire-muziek>
- 80 *Bredasche courant*, 18 juli 1924.
- 81 *Zuid-Willemsvaart*, 21 januari 1925.
- 82 *De Maasbode*, 26 januari 1925; *Het huisgezin*, 27 januari 1925.
- 83 *Bredasche courant*, 15 juli 1925.
- 84 *Limburgsch dagblad*, 22 januari 1927.
- 85 Dorrenboom schreef deze mars ter gelegenheid van het 75 jarig bestaan van de KMA. Hij droeg deze op aan luitenant-generaal Arthur Kool.
- 86 *Bredasche courant*, 28 februari 1928.
- 87 *Dagblad van Noord-Brabant*, 10 mei 1928. Medewerkende verenigingen waren: De Unie, St. Fidelis, Aurora, St. Willebrordus, De Vereenigde Vrienden, De Postharmonie en de Harmonie der H.K.I..
- 88 *Ibidem*, 19 september 1928.
- 89 <https://imms.nl/?product=historische-marsen> In 1931 gaf Parlophon een tweede plaat uit, met hierop *De Jagers van Chassée*, en *Henriëtte*, uitgevoerd door een Groot Militair Orkest in Berlijn, onder leiding van Carl Woitschach.
- 90 *Ibidem*, 16 oktober 1928. *Bovenstaand gedicht werd door den heer ir. A. Smits geschreven als tekst voor het trio van den officieelen feestmarsch, welke werd gecomponeerd door den kapelmeester van 't Zesde, den heer Louis de Morée*.
- 91 *Bredasche courant*, 4 juni 1929.
- 92 John Simons, *Afscheid van het Zesde* (Breda 1984).